

пояснює її меншу завантаженість як дистинктора наголошеного складу.

2. Англійській і німецькій мовам властиве достатньо чітке чергування у часі наголошених і ненаголошених складів у межах фрази. В українській та російській мовах ритмічна організація фрази менш чітка, наголос і ненаголошеність чергуються не так рівномірно, як в англійській мові.

3. Англійська мова відрізняється мелодійною організацією фрази в цілому. Для англійської емоційно нейтральної мови характерна низхідна тональна шкала фрази. У кожній з мов порізнному ведуть себе передядерні і заядерні сегменти фрази. Початкові ненаголошені, як правило, вимовляються на нижчому частотному рівні. Заядерні склади, оформлені низхідним тоном, в англійській мові частіше вимовляються рівним тоном на низькому частотному рівні. В українській та російській мовах в аналогічних випадках, як правило, продовжується пониження тону у межах ядерних складів. В англійських інтонаційних моделях, оформлених висхідним тоном, у межах ядерних складів спостерігається висхідний рух тону.

4. У порівнюваних мовах найбільша напруженість падає на наголошений склад, проте в англійській спостерігається велика енергетична наповненість початкових наголошених складів як на абсолютному початку, так і тоді, коли йому передують ненаголошені склади.

5. В англійській фразі енергетично слабкий початок, вищий частотний рівень, напружений кінець.

Типологія словотворчих систем.

Універсальною рисою оформлення лексикону мови є морфемний склад її структури. В мові існує обмежена кількість жорстко визначених типів словотворчих моделей. Словотворча модель – загальна схема побудови похідних слів, яка визначає структуру похідних слів або слугує зразком для створення нових лексичних одиниць.

Розгляд способів вираження загальномовних понятійних категорій в різних мовах світу виявляє певні відмінності. Насамперед, йдеться про продуктивність самих словотворчих систем та типів. На думку О.С. Кубрякової, словотвір в кожній мові формується, існує й функціонує як область моделювання вмотивованих найменувань. Специфіка кожної окремої мови полягає в поширеності одного й відносної нерозвиненості іншого способу словотвору.

Морфологічні системи порівнюваних мов характеризуються значною кількістю **ізоморфних** та **аломорфних** ознак. *Ізоморфні риси* зумовлені загальним індо-європейським походженням мов, а *аломорфізми* ними були набуті на протязі історичного розвитку й функціонування як незалежних національних мов.

Для мов, що зіставляються, властиві три **основних типи** словотвору: *морфологічний*, *синтактико-морфологічний* та *синтаксичний*. Продуктивність того чи іншого способу словотвору залежить від типологічних характеристик мови в цілому.

Найбільш продуктивним у збагаченні лексичного складу сучасних англійської, німецького, російської та української мов є **морфологічний** спосіб словотвору. Він здійснюється через:

- афіксацію;
- морфологічного словоскладання;
- усичення (у тому числі й аббревіації);
- чергування звуків;
- редуплікацію;
- зворотній словотвір;
- чергування наголосу;
- телескопію (осколковий словотвір).

Афіксація – спосіб словотвору, коли до основи слова додається той або інший словотворчий елемент. Відповідно розрізняють три її види: *суфіксальний*, *префіксальний* та *суфіксально-префіксальний*. Різновидом суфіксального є постфіксальний спосіб.

Кількість суфіксів, які відбивають категорію імені в східнослов'янських мовах, значно перевищує число суфіксів германських мов, що з ними зіставляються: наприклад, для вираження особи *чоловічого* роду, яка виконує певні дії, існують такі суфіксальні морфеми:

• в укр. мові: **-ар** (**-яр**) (*косар*, *зброяр*), **-ор** / **-ер** / **-ір** (*орендатор*, *міліціонер*, *землемір*), **-ець** (**-єць**) (*мореплавець*, *хутірець*), **-ік** (**-їк**) (*кролік*), **-овик** (*шляховик*, *цільовик*), **-ак** (**-як**) (*земляк*, *писака*), **-ун** (*бігун*), **-ист** (*тракторист*), **-їст** (**-їст**) (*оптиміст*), **-ач** (**-яч**) (*усач*, *відвідувач*), **-ник** (*акцизник*, *супровідник*), **-івник** / **-овник** (*сановник*), **-уга** (**-юга**) (*хапуга*), **-аль** (*скрипаль*), **-тель** (*вихователь*);

• в рос. мові: **-арь** (**-ярь**) (*главарь*), **-овец** (*вузовец*), **-ец** (*стахановец*), **-ник** (*дворник*, *чучельник*), **-ик** (*фокусник*), **-ист** (*журналіст*), **-ик** (*газовик*), **-чик** (*налётчик*, *ракетчик*), **-тель** (*преподаватель*, *сопроводитель*), **-ач** (*стукач*), **-ак** (*чудак*), **-ич** (*царевич*), **-анин** (**-янин**) (*дворянин*), **-ер** (*ротационер*), **-евик** / **-овик** (*зубовик*, *боевик*), **-щик** (*кабельщик*), **-льщик** (*лудильщик*);

• В англ. мові для вираження категорії особи взагалі: **-ist** (*journalist*), **-ant / ent** (*assistant*), **-ar** (*scholar*), **-ard / art** (*drunkard, braggart*), **-er / or** (*singer, professor*), **-ier / yer** (*cashier, lawyer*), **-eer** (*profiteer, fusioneer*);

• В нім. мові: **-er** (*der Lehrer, der Japaner*; варіанти суфікса **-er**: **-ler** (*der Tischler*), **-ner** (*der Redner*), **-(i) aner** (*Amerikaner, Kantianer*)), а також **-ling** (*der Feigling, der Liebling*).

Виключно в англійській мові також виділяють невелику кількість суфіксів, які позначають рецепієнта дії, наприклад, *appointee, askee, trustee*.

Ряду суфіксів чоловічого роду іменника української мови можуть відповідати декілька суфіксів російської мови: укр. *атомник, карусельник, силікатник, супровідник, зубник, ракетник* – рос. *атомник, карусельщик, силикатчик, сопроводитель, зубовик, ракетчик*.

У порівнюваних східнослов'янських мовах, а також в німецькій мові, наявні суфікси для представлення жіночого роду:

• В укр. мові: **-ка** (*вихователька*), **-ячк** (*землячка*), **-иця** (*учениця*), **-еса** (*поетеса*), **-их** (*кравчиха*), **-арк** (*косарка*), **-ша** (*директорша*), **-ка** (*киянка*), **-уха** (*моргуха*), а також **-изн** (*новизна*), **-сть** (*молодість*), **-ивість** (*фальшивість*), **-неча** (*дорожнеча*), **-інь** (*височінь*) та ін.;

• В рос. мові: **-ица** (*модница*), **-ница** (*проводница*), **-щица** (*кладовищица*), **-ка** (*студентка*), **-иха** (*ткачиха*), а також **-анка** (*тачанка*), **-ща** (*силища*), **-уха** (*разруха*) та ін.;

• В нім. мові: **-in** (*die Leiterin*), **-rich** (*der Tauberich*), а також **-ung** (*die Zeitung*), **-heit** (*die Einheit*), **-keit** (*die Einigkeit*), **-schaft** (*die Freundschaft*), **-ei** (*die Malerei*), **-el** (*die Klingel*).

Зазначимо, що в англійській мові суфікси роду виражають лише біологічний рід, а граматичний рід порівняно з іншими мовами вони передати не здатні; виключення, однак, існують: *murder* (ч.р.) – *murderess* (ж.р.), *usher* (ч.р.) – *usheress* (ж.р.), *inheriter* (ч.р.) – *inheritress* (ж.р.). До жіночого роду належать також лексичні одиниці з такими суфіксальними морфемами: **-ine**: *heroine*; **-rix**: *prosecutrix, testatrix, interlocutrix*, **-ette**: *suffragette*. Суфікси **-er / -or, -rix, -ess, -ette, -ine** чітко визначають об'єктивний рід живих істот, напр., *a wise emperor* – *a wise emperatrix*; *the emperor / emperatrix resented the misbehaviour*. На відміну від англійської, в слов'янських мовах рід іменника виражається за допомогою флексій, напр., укр. *старий імператор* – *стара імператриця*; рос. *музыкант играл* – *медсестра пела* – *дитя играло*.

Суфікси середнього роду переважно використовуються в східнослов'янських мовах для позначення абстрактних і збірних понять: **рос.** *скотоводство, рабство, пароходство*, але *яблочко, сальцо*; **укр.** *засилля, горіння, жіноцтво, металооброблювання*, але *яєчко, болітце*. Суфікс **-(i) um** німецької мови – суфікс запозичених слів середнього роду: *das Novum, das Lithium*, до цього ж роду в більшості випадків відносять суфікс **-tum** – *das Burgertum* (за виключенням слів *der Reichtum, der Irrtum*, в яких він є суфіксом чоловічого роду). До них також може примикати суфікс **-nis**: *das Geheimnis*.

Відмінною рисою сучасних східнослов'янських мов є те, що в системі їхньої морфології існують моделі, які утворюються суфіксами особи без вказівки на приналежність до певної статі, тобто до загального роду, напр., **рос.** *зевака, неженка, отродье, выскочка, хитрюга*; **укр.** *розтелепа, проноза, забудько, пройда*.

У всіх порівнюваних мовах функціонують суфікси, які слугують для утворення абстрактних понять:

- в німецькій мові: **-ung, -heit, -(ig)keit, -schaft, -tum, -erei, -ei, -e, -nis, -(t) ion, -ismus, -ie, -tum** – *die Erwartung, die Sicherheit, die Schnelligkeit, die Eigenschaft, die Malerei, die Lehre, die Erlaubnis, die Union, der Egoismus, die Autonomie, der Reichtum*;

- в англійській мові: **-tion, -ness, -dom, -hood** – *classification, fearfulness, boredom, neighbourhood*;

- в українській мові: **-т/а, -н/я, -ство /цтво, -ац, -изм / ізм** – *теплота, одруження, панство, свідоцтво, генерація, патріотизм*;

- в російській мові: **-т/а/, -н/а/, -ство /цтво, -ац, -изм** – *доброта, крутизна, ораторство, царство, идиотизм*.

У мовах, що зіставляються, існує також ряд інтернаціональних суфіксів загального походження та значення, напр., **-ism / ismus / ізм / изм**: англ. *socialism*, нім. *der Sozialismus*, укр. *соціалізм*, рос. *социализм*; **-or /op**: англ. *dictator*, нім. *der Diktator*, укр. *диктатор*, рос. *диктатор*; **-ist / icm / ucm**: англ. *anarchist*, нім. *der Anarchist*, укр. *анархіст*, рос. *анархист* та ін.

Відмітимо той факт, що в англійській мові деякі суфікси запозичені з російської мови, напр., *filmnik, refusnik*.

В російській та українській мовах багато зазначених суфіксів надають словам оцінного забарвлення. В англійській та німецькій мовах таке забарвлення відсутнє: англ. **-er** (*waiter*), **-or** (*instructor*), **-ist** (*dramatist*), **-ee** (*examinee*), **-ent** (*patient*), **-ant** (*participant*); нім. **-ist** (*der Kommunist*), **-ant / -ent** (*der Praktikant*), **-ier** (*der Offizier*), **-eur / -ieur** (*der Monteur*), **-or** (*der Doktor*).

Досліджувані в порівняльному аспекті сучасні східнослов'янські мови характеризуються наявністю суфіксів *суб'єктивної оцінки*, які спрямовані на вираження різного ступеня експресивності. В англійській і німецькій мовах кількість таких суфіксів не є значною: у цілому, в англійській їх – чотирнадцять, пор., наприклад, з українською – п'ятдесят три. Англійська мова, у порівнянні зі східнослов'янськими, має значно менш можливостей словотворчої експресії, що зумовлено її:

1) типологічними характеристиками: емоційне відношення має переважно лексичне вираження;

2) етно-психолінгвістичним поясненням: емоційність в англо-саксонській культурі ніколи не розглядалося як позитивне явище.

Аналогічна картина спостерігається і в німецькій мові.

Серед емоційно-оцінних суфіксів за своїм значенням виділяють суфікси:

• **зменшеності** (*-пестливості*): пор. рос. *крошечка*, *мамулечка*, *талончик*, *столік*, *бурёнушка*, *мордашка*, *платище*, *козлёночек*, *братец* та ін.; укр. *дідусь*, *дідуньо*, *кониченько*, *зіронька*, *курчатко*, *садочок*, *синок*, *дубик*, *стіжечок*, *ягничка* та ін.;

• **збільшеності**: пор. рос. *усища*, *морозище*; *здоровяк*; укр. *ручище*, *носяра*, *носач*, *бицюра*, *дідуга*, *здоровань*;

• **зневажливісті, презирства**: пор. рос. *старушенция*, *душонка*, *домишко*; укр. *дівчисько*.

В англійській мові афіксальний словотвір є розвиненим у межах типових для мов аналітичної будови, однак, моделі емотивного словотвору є малочисленими та непродуктивними. Виділяються наступні суфікси із суб'єктивною семантикою:

• **зменшеності**: *-ie* (-y): *birdie*, *doggy*, *puppy*, *granny*; *-let*: *streamlet*, *gauntlet*, *piglet*, *-kin*: *ladikin*, *-ock*: *hillock*, *-ette*: *kitchenette*, *laundrette*;

• **зневажливісті**: *-ling*: *princeling*, *suckling*, *weakling*; *-ton*: *simpleton*; *-ard*: *drunkard*; *-ster*: *gamester*; *-aster*: *poetaster*.

Англійські емотивні суфікси відрізняються:

• **поліфункціональністю**: *birdie* (найменування 1. пташки; 2. свист в радіоприймачі);

• **аксіологічною амбівалентністю**: *softy* (недоумок) та *beauty* (красуня).

Зазначимо, що суфікс *-ie* (-y) як один із самих вживаних суфіксів розмовної мови, в більшості випадків не має словотворчого потенціалу, і тому вживається лише в значенні зменшеності, змінюючи тільки конотацію та сферу вживання існуючого слова

(напр., *dustman-dustie, postman-postie*). Тим не менш дослідження свідчать про те, що в ряді слів він набуває характеристик словотворчого суфіксу, який пов'язано з певним концептом. Так, під час номінації людини чи об'єкту суфікс *-ie (-y)* реалізує концепти агенса та об'єкта, опосередковано репрезентуючи їх в структурі слова через механізми метонімії та метафори, напр., *fastie* (*радист, який швидко працює*), *dumme* (*дурак*), *weerie* (*фільм або книга, що викликає сильні почуття*), *middie* (*пивна кружка середнього розміру*), *brakie* (*кондуктор, вагоновод*), *juvie* (*офіцер поліції, який працює з малолітніми злочинцями*); *binnie* (*велика прихована кишеня, в якій магазинний злодій ховає крадене*), *sissy* (*слабак від sister*).

У той же час в німецькій мові серед усіх зазначених суфіксів виявляються лише два **зменшено-пестливих**: *-chen* (*das Zimmerchen, das Büdchen*), *-lein* (*das Kruglein, das Büblein*) та один суфікс з відтінком **зневажливості** – *-erei*: *die Lauferei*.

Серед порівнюваних східнослов'янських мов, які мають значну кількість пестливих суфіксів, українській мові слід віддати, за думкою І.О. Голубовської, пріоритет у багатстві пестливих форм, що виявляється як у ступені їх розповсюженості в загальнолітературній мові, так і в ступені експресивності. Більший потенціал емотивно-оцінного словотвору української мови полягає і в розповсюдженні його дії не тільки на іменник, прикметник, прислівник, але й на сферу дієслова та прийменника. Цікавим є спостереження наявності пестливих форм української мови навіть у словах загально негативної семантики, напр., *воріженькі*.

Багато українських субстантивів із суфіксами пестливості, які прийшли зі сфери української народнопоетичної мови, часто не знаходять еквівалентів в російській мові:

- найменування осіб: *чумаченько, чарівниченька, музиченько*;
- найменування дерев та лісових масивів: *яворонько, ліщинонька*;
- найменування птахів: *соколенько, соколичок, півниченько*;
- найменування явищ природи: *місяченько, веселочка, туманочко*;
- позначення абстрактних понять: *охотонька, правдонька, світонько, коханячко*;
- назви предметів: *криниченька, пряженька*.

Водночас у російській мові більшість суфіксів з емотивним значенням пестливості характеризуються як аксіологічно амбівалентні, виступаючи носіями зневажливості, глузування, іронії, напр., *зятёк, мыслишка, офицеришка, душонка, старичонка*. В

українській мові часто неможливо знайти формальних засобів та словотворчих потенцій для вираження негативних почуттів: напр., російські зневажливі *мужичишка* та *мужичонка* передаються українським *мужичок*, яке має стійку пестливу забарвленість. Деяким словам не можливо знайти міжмовних емотивних паралелей: *выгодца*, *бабёшка*, *комнатёшка*, *мероприятъице*.

Деякі суфікси порівнюваних східнослов'янських мов здатні змінювати стилістичну належність слів, напр., рос. *рыба* (нейтр.) – *рыбина* / *рыбёшка* (розм.), *год* (нейтр.) – *година* (книж., піднесен.), *вор* (нейтр.) – *ворюга* (розм., зниж.).

Багатьом російським та українським словам в англійській мові відповідають складні слова, напр., рос. *грешник*, укр. *грішник*: *evildoer*; рос. *дубина*, укр. *довбур*: *cabbage-head*; словосполучення: рос. *здоровяк*, укр. *здоровань*: *robust fellow*; рос. *заморыш*, укр. *замірок*: *pinu creature* та ін.

Аналогічним чином множина українських іменникових дериватів не має в російській мові корелятивів на рівні однослівних одиниць або субстантивних форм: укр. *науковець* – рос. *научный работник*; укр. *службовець*, *судовець* – рос. *служащий*, *судебный*, *судейский*.

Характерною морфологічною рисою словотвору всіх чотирьох мов є його *спрямованість*. Так, якщо в російській та українській мовах його підґрунтям слугує ім'я, від якого утворюється новий іменник: рос. *руль-рулевой*, *портрет-портретист*, укр. *діабет-діабетик*, то в англійській та німецькій мовах словотвір відбувається на базі дієслова: англ. *to paint* – *a painter*, *to protect* – *a protector*; нім. *lesen* – *der Leser*, *tanzen* – *der Tanzer*.

Діапазон розповсюдження суфіксів *суб'єктивної оцінки* в цих мовах охоплює також і **прикметник**:

• **зменшено-пестливі**: рос. *младшенъкий* / *высоконъкий*, *сероватенъкий*, *легохонъкий* / *полнёшенъкий*; укр. *худенъкий*, *повненъкий*, *манесенъкий*, *товстесенъкий* / *дурнісінький*;

• **збільшені**: рос. *огроменный*, *злющий*, *кислючий*; укр. *величезний*, *здоровенний*, *грязнючий*;

• суфікси **градуальності**: англ. *-ish*: *greyish*, *Quickthotish*.

В німецькій мові ад'єктивні суфікси *суб'єктивної оцінки* відсутні. Як своєрідна компенсація цього, використовуються префікси та лексичні засоби: укр. *найрозумніший* – нім. *superklug*, рос. *плечистый* – нім. *breitschultrig*.

Словотворчий тип зі значенням «**посилений ступень якості + пестливість**» в російській мові втратив свою продуктивність. В українській мові модель є не тільки продуктивною, але й більш

інтенсивно вираженою. Крім того, зазначимо, що багато українських прикметників із суфіксами *-есеньк-*, *-ісіньк-*, *-еньк-* є без еквівалентними суфіксальними утвореннями: *буйнесенький*, *ріднесенький*, *цілісінький*.

До суфіксів посиленої пестливої експресії у сфері прикметників відносяться також рос. *-усеньк-*, *-юсеньк-* / укр. *-юсіньк-*, *-ісіньк-*: рос. *тонюсенький* та укр. *тонюсінькій*, *тонісінькій*. Даний словотворчий тип відноситься до непродуктивних.

У російській мові розмовні прикметники народнопоетичного походження із суфіксами пестливої семантики – *-енек-* / *-онек-*: напр., *слабене́к*, *далёко́нек*, *простене́к*, *крутене́к*, які вживаються тільки в короткій формі, позначаючи помірно високу міру якості. Залежно від контексту подібні суфіксальні утворення здатні передавати різні відтінки семантики емоцій: від іронії до презирства. Продуктивність даного типу обмежена утвореннями від споконвічно російських якісних прикметників, які належать застарілій розмовній лексиці. В українській мові вони не знаходять еквівалентів під час перекладу.

Якщо категорія зменшеності в українській та російській мовах характеризується позитивною прагматикою, то категорія збільшеності поступово знайшла оцінку презирства, напр., прикметники з суфіксами рос. *-уц-* / *-юц-*, *-енн-* та укр. *-уц-*, *-юц-* / *-юч-*, *-еон-*, *-енн-*: *большу́щий* – *величезний*, *злю́щий* – *злючий*, *страше́нный* – *страшений*.

В англійській та німецькій мовах відсутні прикметники, які виражають значення *належності*. В російській мові воно передається суфіксами *-ск* (*олимпийский*), *-овск* (*складовской*), *-евск* (*николаевский*), *-ин* (*папин*), *-ацк* (*рыбацкий*); в українському – *-ськ* (*київський*), *-ач* (*-яч*) (*сонячний*), *-ин* (*-їн*) (*тітчин*), *-ів* (*батьків*). Німецькі прикметники, утворені від найменувань особи, напр., *mutterliche Liebe*, як правило, характеризуються відтінком якості. В англійській мові присвійність виражається уніфікованою посесивною формою: *uncle's cane*, *the girl's draughts*.

Своєрідною рисою є також те, що прикметники слов'янських та англійської мов вживані з префіксами, напр., укр. *антидержавний*, рос. *внутрипартийный*, англ. *antifascist*, можуть мати своїми відповідниками в німецькій мові прикметники як з префіксами, так і без них; в останньому випадку вони утворюються шляхом словоскладення: *innerparteilich* – *parteiintern*, рос. *антигосударственный* – *staatsfeindlich*.

Прислівники східнослов'янських мов демонструють більшу схильність до утворення демінутивних розмовних форм, які позначають посилення ознаки з різними експресивними відтінками,

що проясняються контекстуально: рос. – укр.: *частенько* – *частісінько*, *скоренько* – *скорененько*, *тихонько* – *тихенько*, *быстренько* – *прудкененько*, *шпаркененько*. Такий словотвір не притаманний західногерманським мовам.

Ряд українських прислівників-емотивів є безеквівалентними у порівнянні з російською мовою:

1. прислівники способу дії: *вірненько*, *любенько*;
2. прислівники місця: *додомоньку*, *близесенько*;
3. прислівники часу: *щоніченьки*, *щогодинки*, *щонеділеньки*.

Суфіксація в східнослов'янських мовах є одним із головних способів **дієслівного** словотвору, напр., укр. *сніданок* – *снідати*, *ви* – *викати*; рос. *ты* – *тыкать*, *комиссар* – *комиссарить*, *завтрак* – *завтракать*.

Кількість продуктивних суфіксів у східнослов'янських мовах є більшою порівняно з західногерманськими мовами, напр.,

•укр. **-а-**: *обід* – *обідати*, **-и-**: *суд* – *судити*, **-ну-**: *кислий* – *киснути*, **-ича-**: *делікатний* – *делікатничати*, **-ува / юва-**: *літо* – *літувати*, **-ірова / ирова-**: *драга* – *драгірувати*, **-ствува-**: *кошунство* – *кошунствувати*;

•рос. **-а-**: *работа* – *работать*, **-и-**: *пыль* – *пылить*, **-ну-**: *слепой* – *слепнуть*, **-ича-**: *слесарь* – *слесарничать*, **-ова-**: *совет* – *советовать*, **-ева-**: *горе* – *горевать*, **-ирова-**: *модель* – *моделировать*, **-ствова-**: *бодрый* – *бодрствовать*.

В українській мові відмічаємо унікальне існування дієслівних та **займенникових** зменшено-пестливих форм: *істочки*, *питоньки*, *спатоньки*, *спатусі*, *гуляточки*; та *самісінькій*, *ніякісінькій*, *ніякенькій*, *ондечки*, *тутечки*. Зазначені форми характеризуються високим ступенем вираження пестливості та використовуються переважно у розмовах з дітьми.

У німецькій та англійській мовах дієслівна суфіксація розвинена слабо. Так, в англійській мові функціонують наступні суфікси: **-fy** (*diversify*), **-ate** (*dominate*), **-ize** (*synchronize*), **-en** (*shorten*). У німецькій мові дієслова з суфіксами складають найдавніший шар лексики: *rutschen*, *schnarchen*, *schluchzen*. Продуктивним є лише один суфікс **-ier/en-**: *probieren*. Серед інших нечисленних дієслівних суфіксів виділяються **-ig(en)**, **-el(n)**, **-er(n)**. Вони беруть участь в утворенні дієслів слабкої відміни: *halbieren*, *festigen*, *lächeln*, *flimmern*. Суфіксація серед інших частин мови, окрім іменника, виражена слабкіше. Дієслівній суфіксації в російській та українській мовах можуть відповідати дієслова, які вживаються з префіксами: *калечить* – *verkrippeln*.

У цілому, система суфіксів сучасних англійської та німецької мов розвинена значно слабкіше, ніж в російській і українській мовах.

Під час *префіксації* новоутворене похідне слово зберігає граматичні ознаки вихідного слова та належність до свого лексико-граматичного розряду, напр., *вид-подвид*, *правый-ультраправый*, *шить-вышить*. При цьому модифікується лексичне значення слова, пор., англ. *co-existence*, *unable*, *bewrap*, *ablaze*, *together* та укр. *безмір*, *по-німецьки*, *підвести*, *надмірний*.

Характерною ізоморфною ознакою англійської та східнослов'янських мов є використання двох чи більше префіксів перед коренем: англ. *misrepresentation*, *re-embankment*, рос. *недомолвки*, *перераспределять*; укр. *недовимолот*, *недовиторг*.

Аноморфною рисою української дієслівної префіксації є редуплікуючий префікс *по-*, який підкреслює тривалість або повторюваність дії: *попобігти*, *попокрасити*, *поповтрачати*. Для англійської ж мови, на відміну від інших мов, характерним є те, що префікси утворюють слова більшої кількості частин мови: *outdoors* (прислівник), *rewind* (дієслово), *afloat* (категорія стану).

Для іменників та прикметників усіх чотирьох мов префіксація не є характерним процесом. Тим не менш, спостерігається певна кореляція лексичних співвідношень в мовах, які аналізуються: укр. *після*, рос. *после-*, англ. *after-*, нем. *nach-* (*післядія*, *последействие*, *aftereffect*, *die Nachwirkung*); укр. *анти-*, рос. *анти-*, англ. *anti-*, нім. *anti-* (*антинауковий*, *антифриз*, *antiglobal*, *die Antibabypille*); укр. *екстра-*, рос. *экстра / вне-*, англ. *extra-*, нім. *extra-* (*екстрарішучість*, *экстралингвальность*, *extraterritoriality*, *die Extrapost*); укр. *суб / під-*, рос. *суб / под-*, англ. *sub-*, нім. *sub-* (*підписка*, *субсидія*, *subsequence*, *die Subdominante*) та ін.

У німецькій та англійській мові виділяється також низка корелятивних префіксів, притаманних як іменникам, так і прикметникам, напр., нім. *ur-*: *Urmensch*, *Urgeschichte / ural*, *urgemütlich*; *un-*: *Unschuld*, *Untat*, *Unsumme / unklug*, *unschön*; англ. *im-*: *impenetrable / impossibility*; *in-*: *incredible / indefiniteness*; *ir-*: *irregular / irresponsiveness*.

У даних мовних системах сильно розвинена дієслівна префіксація, напр., пор.: в англ. *de-* (*dematerialize*), *dis-* (*displease*), *up-* (*uprise*), *re-* (*replan*), *mis-* (*misheard*); в нім. *be-* (*beantworten*), *an-* (*ankommen*), *ab-* (*abwegen*), *ent-* (*entkommen*), *miß-* (*mißhandeln*), *er-* (*erklungeln*).

Відмінністю німецької мови є наявність трьох типів префіксів: невідокремлювані, відокремлювані та коливні. *Невідокремлювані* префікси не мають самостійного значення, є ненаголошеними та не

відокремлюються від кореня: *be-* (*bearbeiten*), *ge-* (*gehören*), *er-* (*ergeben*), *ver-* (*sich verabschieden*), *zer-* (*zerbrechen*), *emp-* (*empfangen*), *ent-* (*entbrennen*), *miß-* (*mißbrauchen*).

У ролі відокремлюваних префіксів виступають прийменники, напр., *ab-* (*abwegen*), *auf-* (*aufstehen*), *ein-* (*eintreten*), а також прислівники, напр., *hin-* (*hinbringen*), *hinauf-* (*hinaufsteigen*), *fort-* (*fortgehen*), які надають дієслову різноманітні значення, які співвідносяться зі значеннями прислівника чи прийменника.

Колівні префікси – прийменники *durch*, *unter*, *wieder*, *über*, *um* та прислівник *wieder*, *voll* – можуть бути як відокремлювані, так і не відокремлювані. У першому випадку префікс та дієслово зберігають своє основне значення, а наголос падає на префікс: *übersetzen* (*перевозити*), *unterhalten* (*нідставляти*). У другому випадку префікс та дієслово часто втрачають основне значення, наголос переноситься на корінь: *übersetzen* (*перекладати (з однієї мови на іншу)*), *sich unterhalten* (*розмовляти*).

На відміну від дієслівної префіксації англійської та німецької мов, яка носить лексичний характер, в російській та українській мовах відповідний тип префіксації виконує також і граматичну функцію вираження видових відносин: рос. *смотреть-просмотреть*, *рыть-вырыть*, укр. *грати-выграти*. В англійській та німецькій мовах дієслівним префіксам властиві словотворчі значення: вони змінюють лексичне значення основ, з якими сполучаються.

Таким чином, ізоморфізмом в порівнюваних мовах є використання префіксів перед кореневими морфемами, часто зі зміною лексичного значення слова: іменника, дієприкметника, дієслова, а в східнослов'янських мовах також і прикметника.

Суфіксально-префіксальні лексичні утворення, побудовані за принципом приєднання до твірної основи суфікса та префікса, набагато частіше зустрічаються в російській та українській мовах порівняно з співставляваними германськими мовами, напр., рос. *подорожник*, *застольный*, *прикреплённый*, *вычерпанный*; укр. *співвітчизник*, *переоснащений*, *недовиторгований*, *перерозподілений*. Найбільш широко представлений цей спосіб словотвору в англійській мові, менш – в німецькій: англ. *impossibility*, *decentralize*, *unreadable*, *unfriendly*; нім. *Gebirge*, *Getreide*, *extragalaktisch*, *submikroskopisch*. Відмітимо, що в німецькій мові така продуктивна словотворча модель як *Ge-* *-e* в певному контексті аксіологічно (позитивно або негативно) маркує відповідні базові слова-номінації, напр. *die Tanzerei* – *das Getanze*, *das Laufen* – *das Gelaufe*.

Постфіксальний спосіб словотвору здійснюється шляхом додавання до твірної основи постфікса. Термін *постфікс* має два

значення: будь-який афікс, розташований після кореню, та афікс, який стоїть після флексії та протиставлений за цією ознакою суфіксу. Дієслівні основи приєднують у східнослов'янських мовах постфікс **-ся, -сь**, а займенники – постфікси **-то, -либо, -нибудь**, в укр. – **-небудь, -який**: *мыться – митися, моюсь*; рос. *кто-то, какой-либо, что-нибудь*, укр. *кто-небудь, будь-який*.

Різні види афіксації мають різну продуктивність під час утворення частин мови: іменники та прикметники частіше утворюються за допомогою суфіксів, дієслова – за допомогою префіксів. Суфіксально-префіксальний спосіб словотвору є більш продуктивним в області дієслів та менш – у сфері імен.

Словоскладання є продуктивним способом словотвору для аналізованих мов, однак, представлений він в них по-різному. Так, у німецькій мові словоскладання є одним з найважливіших засобів збагачення словника. Німецьке (меншою мірою англійське) словоскладання відрізняється від інших мов широтою своєї дії, тому що воно виділяється як за кількісними показниками, так і поширюється на різні частини мови, напр.:

- іменники: **нім.** *der Gepäckträger, der Gesetzgeber*, **англ.** *blackbird, strawberry*;

- прислівники: **нім.** *heutzutage, zuerst, keineswegs*; **англ.** *indoors, everywhere, sometime*;

- дієслова: **нім.** *atehenbleiben, freisprehen*; **англ.** *baby-sit, browbeat*;

- прикметники: **нім.** *hochaktuell*, **англ.** *dark-blue*;

- прийменники: **нім.** *hinunter*; **англ.** *onto, into*.

- займенники: **нім.** *derselbe, miteinander*; **англ.** *nothing, somebody*;

- числівники: **нім.** *achtzehn*, **англ.** *one hundred thirty-two*.

Частіше за все складні слова в порівнюваних мовах утворюються:

- простим додаванням основ: **нім.** *der Handwerker, der Forstman, die Wortbildung*, **англ.** *heavy-weight, ear-pick, major-general*, **рос.** *генерал-губернатор, вагон-ресторан*, **укр.** *генерал-лейтенант, серезка-подвіска* (хоч для слов'янських мов цей спосіб словотвору є менш продуктивним), або

- синтаксично (за допомогою прийменників або сполучників): **англ.** *coltsfoot, Frankfurt-on-Main, rough-and-ready*, **нім.** *das Hand-in-Hand-Gehen*, **укр.** *мати-й-мачуха*, **рос.** *мальчик-с-пальчик* (детальніше див. нижче).

Аломорфною тенденцією в розвитку словотвору сучасної німецької мови є універбація, що сприяє створенню більш економних в мовному плані одиниць – універбів, напр., *Bad an der See – Seebad*.

Під час **морфологічного словосполучення** для утворення складних слів в німецькій мові використовуються сполучні елементи (інтерфікси – в термінології А.М. Сухоніна) **-(e)s**: *das Verarbeitungsprogramm, der Tagesraum, der Land(s)man*; **-en** або **-n**: *die Riesenstadt, die Klassenlehrer, heldenhaft*; **-ens**: *die Herzenslust*, **-er**: *das Kinderspiel*, **-es**: *der Waldesrand* (Gen.), значно рідше **-e**: *das Leseverstehen, der Zeigerfinger*, **-o**: *die Elektroenergie*, **-i**: *die Nachtigall*. Інтерфіксація використовується тільки для словотвору та не є способом передачі будь-якого граматичного значення. Складні іменники першою частиною яких є прикметник, займенник, числівник, прийменник або прислівник сполучних елементів не мають: *das Hochhaus, die Selbstkritik, der Dreifuß, der Zwischenraum, der Wohlstand*. Складному іменнику може відповідати в російській та українській мовах просте, похідне або складне слово, напр., *das Zeitalter* – рос. *век*, укр. *вік*; *der Zeitgenosse* – рос. *современник*, укр. *сучасник*, *das Dampfschiff* – рос. *пароход*, укр. *пароплав*.

Морфологічне словосполучення в англійській мові не є продуктивним, тому що зв'язки **i, s, o** – залишки синтетичної будови давньоанглійської мови: *Anglo-Saxon, statesman, handicraft, Sino-Tibetan*. У російській та українській мовах, навпаки, цей вид є продуктивним: **рос.** *лесозаготовки, тепловоз, вертолёт*, **укр.** *землемер, паровоз, документообіг, кредитоспроможність, китайсько-тибетський, передовсім*.

У співставлюваних східнослов'янських мовах виділяється також тип словоскладання без об'єднуючої голосної, в якому задіяні скорочені слова та їхні корені: **рос.** *эсинец, наркомат*, **укр.** *профквиток, міськвиконком*.

Словоскладання не є продуктивним у системі словотвору прислівників, напр., *сперва, спочатку, nowadays* та дієслів російської, української та англійської мов, напр., *заблагорассудится, to browbeat, to baby-sit*. У німецькій мові цей тип утворення нових слів використовується активно: пор. в нім. *hochachtungsvoll, hintereinander, hierdrin* (прислівники); *hingehen, hochachten* (дієслова).

Відмінною рисою німецької дієслівного словоскладання є використання продуктивних моделей *прислівник* ((від) окреплюваний префікс) + *дієслово* та *прийменник* ((від) окреплюваний префікс) + *дієслово*: *hierbleiben, wiederholen, zusammengeben; darangeben, herumtreten, einrangieren*.

Німецькі складні іменники відрізняються більшим різноманіттям свого морфологічного складу. Наприклад, розповсюдженими є складні іменники з дієслівної основою в ролі першої частини: *Lesesaal, Schreibtisch*, у той час як в англійській мові такі утворення надзвичайно рідкі, напр., *scatter-brain*, а в російській та українській відсутні взагалі.

У порівнюваних мовах **складні іменники** утворюються за такими **моделями**:

- основа іменника + основа іменника: рос. *судоремонт*, укр. *верболози*, англ. *apple-pie*, нім. *die Reisebeschreibung*;

- основа прикметника + основа іменника (+ основа / іменника – в нім.): рос. *красногвардеец*, укр. *чорнослів*, англ. *greenwood*, нім. *das Weissbrot, die Hochatmosphärenforschung*;

- основа дієслова + основа іменника та навпаки: рос. *вертихвостка*, укр. *перекотиполе*, англ. *cut-grass, brick-layer*, нім. *das Streichholz*;

- основа займенника + основа іменника: рос. *себестоимость*, укр. *своєрідність*, англ. *self-esteem*, нім. *die Ichform*;

- основа числівника + основа іменника (також модель навпаки в німецькій мові): рос. *пятилетка*, укр. *сорокоріччя*, англ. *double-bed*, нім. *der Zweikampf; das Jahrfünft*;

- основа прийменника + основа дієслова: рос. *скороход*, укр. *важкодум*, англ. *off-set*, нім. *der Inhalt*.

Виключно в англійській мові існують складні прикметники, перший компонент яких є герундій або дієприкметник: *dining-car, reading-hall*. Для німецької мови, на відміну від російської та української, типовим є наявність більшої кількості структурних моделей прикметників: пор. нім. *taubstumm, jahrelang, preisgekront*; рос. *разнесчастный*.

Складні прикметники також різноманітні за своїми структурними типами:

- основа іменника + основа прикметника: рос. *светонепроницаемый*, укр. *життєрадісний*, англ. *sky-blue, world-wide*, нім. *schneeweiss, jahreszeitlich*;

- основа іменника + основа дієприкметника: рос. *болеутоляющий*, укр. *світоносний*, англ. *spine-chilling, snow-covered*, нім. *friedliebend*;

- основа числівника + основа іменника: рос. *двохсменный*, укр. *однобічний*, англ. *three-room, five year*, нім. *vierbeinig*;

- основа прикметника + основа іменника: рос. *синеглазый*, укр. *сизокрилий*, англ. *cold-blooded*, нім. *schwarzäugig*;

• основа прикметника + основа прикметника: рос. *бледно-зелёный*, укр. *суспільно-політичний*, англ. *social-economic, dark-blue*, нім. *altklug, krummlinig*;

• основа прикметника / прислівника / займенника + основа дієприкметника: англ. *good-looking, ill-mannered, well-written*, нім. *weittragend*; рос. *хорошо-сложенный*, укр. *самокритичний*.

У німецькій мові також виділяються такі моделі утворення прикметника:

- прийменник + основа прикметника: *hinterlistig*;
- основа іменника + основа числівника + основа прикметника: *jahrzehntelang, jahrtausendealt*.

Усічення в кожній з чотирьох мов має також свої специфічні ознаки. Якщо в англійській та німецькій мовах усічення продуктивно: англ. *laboratory – lab, telephone – phone*, нім. *Oberkellner – Ober, Schallplatte – Platte*, то в російській та українській мовах, навпаки, воно не є продуктивним способом словотвору: пор. *кино – кинотеатр; таксомотор – таксі*.

У порівнюваних мовах виділяють наступні типи усічення:

• **афіреза** (початкове усічення): англ. *air-plane > plane, aircraft > craft*; нім. *der Auto-, Omnibus > der Bus* (нехарактерно для східнослов'янських мов);

• **синкопа** (опущення середньої частини слова): англ. *congratulations > congrats, mathematics > maths, madam > ma'am, fantasy > fancy*; рос. та укр. *математика > матма, рос. физкультура > физра, укр. фізкультура > фізра*;

• **змішане усічення** (усічення початкової та кінцевої частин слова): англ. *influenza > flue, refrigerator > fridge > frig, Elizabeth > Liz*, рос. *Елизавета > Лиза, укр. Єлизавета > Ліза*;

• **апокопа** (усічення кінцевої частини слова): англ. *examination > exam, perambulator > pram, suppository > suppos, daddy > dad*; нім. *der Pullover > der Pulli, der Akku > der Akkumulator, der Kugelschreiber > der Kuli*, рос. *мама > ма, университет > универ, мультфильм > мульт, укр. завідувач > зав, тато > та, шоу-бізнес > шоу-бі*.

У порівнюваних східнослов'янських мовах апокопа та афіреза не досить продуктивні. Апокопа використовується найчастіше разом із іншими типами словотвору: **укр.** *міська рада > міськрада*, **рос.** *Министерство транспорта > Минтранс*. У розмовній українській та російській мовах (так само як і в західногерманських мовах) апокопа просліджується в сленгу: **укр.** *< комп'ютер > комп, клавіатура > клава*; **рос.** *сигарета > сига, тяжеловес > тяж* (у боксі) та ін. В

англійській мові частими є випадки одночасної дії апокопи або синкопи та усічення: *federal agent* > *fed*, *narcotics agent* > *narcs*.

Для російської та української мов, у цілому, не типові скорочення типу – *зав*, *зам*; при цьому широко використовуються запозичення типу *метро*, *кино*, *такси*, *фото*, *авто*.

Абревіація в досліджуваних мовах, як спосіб утворення нових слів, – надзвичайно розповсюджене явище: напр., **англ.** *for example* > *e.g.*, *kilometer* > *km*; *leutenant* > *Lt* та **укр.** *профессор* > *проф.*, *кілометр* > *км*, **нім.** *zum Beispiel* > *z.B.*, *der Kilometer* > *km* та **рос.** *например* > *напр.*, *километр* – *км*.

Російська та українська мови відзначаються розповсюдженням аббревіатур з початкових складів та частин компонентів словосполучень, що не властиво для співставляваних західногерманських мов: **рос.** *нарком*, *спецназ*, *политрук*, *комсомол*; **укр.** *радгосп*, *міськвиконком*, *держуніверситет*, *начфін*. Виключення складають деякі аббревіатури географічних назв, напр., **англ.** *Canwood* > *Canadian Woods*, *Irricanal* > *Irrigation Canal* (пор. напр., в **рос.** *Капустин Яр* > *Капьяр* та ін.).

До складних слів примикають й ініціальні складноскорочені іменники (акроніми, ініціалізми), утворені шляхом складання назв початкових букв, початкових голосних та приголосних звуків: **рос.** *МТС*, *СССР*, *МХАТ*, **укр.** *СОЇ*, *ЮНЕСКО*, **англ.** *BBC*, *SALT* (*Strategic Arms Limitation Talks*), **нім.** *das MG* (*das Maschinengewehr*), *der VEB* (*der Volkseigene Betrieb*).

На відміну від порівнюваних слов'янських мов, в англійській та німецькій розповсюджені складні скорочення, в яких один із компонентів виступає як ініціальне скорочення: **нім.** *FDJler*, *ABC-Waffe*, *U-Bahn*; **англ.** *TV-shop*, *V-Day*.

Якщо чергування звуків (внутрішня флексія) в російській і українській мовах супроводжується суфіксацією: **рос.** *без* – *бежать*, **укр.** *книга* – *книжка*, *пекучий* – *печеня*, то в англійській мові відбувається чисте чергування звуку: *goose* – *geese*, *man* – *men*, *swim* – *swat* – *swit*, *prove* – *proof*. Німецькій мові властиві випадки чергування, як голосних звуків (*brechen* – *bricht* – *brach* – *gebrochen*), так і приголосних (*schlagen* – *die Schlacht*), та також разом із східнослов'янськими мовами – чергування разом із суфіксацією: *der Garten* – *der Gartner*, *die Feder* – *das Gefieder*. При цьому можуть також утворюватися субстантиви: *der Bruch*, *der Spruch*.

Для англійської мови типовим є семантичне **чергування наголосу**: *a 'contrast* – *to con'trast*, *a 'present* – *to pre'sent*, *a 'content* – *to con'tent*, *an 'export* – *to ex'port*. У східнослов'янських мовах подібний

вид словотвору зустрічається досить рідко, напр., рос. 'жаркое – жар'кое.

Зміна наголосу, наприклад, в українській мові, на відміну від англійської, приводить, як правило, до зміни лексичного значення слова, напр., укр. 'замок – за'мок, 'брати – бра'ти; рос. 'духи – ду'хи, 'мука – му'ка та ін.

Редуплікація притаманна всім мовам, що порівнюються, однак, найбільш вираженою вона є в англійській мові, особливо у випадку римованої редуплікації: пор. **англ.** *so-so, criss-cross, rooh-rooh, walkie-talkie, lovey-dovey, helter-skelter*; **укр.** *ось-ось, ледве-ледве, дзінь-дзелень, тихо-тихо, хоч-не-хоч*; **рос.** *летка-енька, так-сяк, Ванька-встанька, едва-едва, волей-неволей*; **нім.** *Tick-Tack, Zickzack, Puff-Puff*.

У західногерманських мовах виділяють три типи складних слів, утворених шляхом редуплікування (на прикладі англійської мови, в якій цей спосіб словотвору є надзвичайно активним): 1) власне редупліковані складні слова: *blah-blah, goody-goody, bye-bye*; 2) градаційні, або слова, утворені за принципом аблауту: *dilly-dally, ping-pong, chit-chat*; 3) римовані складні слова: *hoity-toity, namby-pamby, willy-nilly*.

Зворотній словотвір – утворення нових слів шляхом видалення афікса – характерно та продуктивно в англійській мові: *a burglar > to burgle, a baby-sitter > to baby-sit, sculpture > to sculpt, turbo-supercharger > to turbo-supercharge, an editor > to edit, a bragger > to brag*. Для російської та української мов зворотній словотвір не є типовим. Тим не менш, за останній час, наприклад, в українській мові цей тип словотвору помітно активізувався: *висновкувати > висновок, галасувати > галас, синій > синь*; пор. з **рос.** *свистеть > свист, глухой > глушь*. Традиційно тип представлено віддієслівними іменниками: *пітнути > піт, кричати > крик, говорити > говір* або гендерною різницею: *доярка > дояр*.

Телескопія (блендінг) спостерігається у всіх мовах, причому найбільш продуктивним цей тип словотвору в англійській: *kissagram – kiss + telegram, ravelution – rave + revolution, sexaholic – sex + alcoholic, paramedic – parachute + medic, preet – pretty + sweet, bookvertizing – book + advertising, netizen – net + citizen*. Зустрічаються також й телескопічні утворення, які відбивають географічні міста: **англ.** *Kanorado < Kansas + Colorado, Calexico < California + Mexico*.

У лексико-семантичній групі слів, яка належить науковій термінології, особливо продуктивним виступає телескопічний тип слів, який утворюється з повного слова та кінцевого складу повного слова: *neutron, cyclotron, positron, cosmotron*. До слів цього типу

відносяться й ті, в структурі котрих містяться морфеми, утворені від телескопічних слів та які виконують функцію суфіксів: *booketeria*, *grocery*, *cinemarama*, *jetarama*, *barbatorium*, *walkathon*.

У німецькій мові такі скорочення зустрічаються значно рідше: нім. *Bugra* = *Buch-* + *Graphikausstellung*, *Flei(per)verkehr* = *Flug-Eisenbahn-* (*Personnen*) – *Verkehr*, *antelefonieren* = *anrufen* + *telefonieren*, *durchröntgen* = *durchleuchten* + *röntgen*, *smog* = *smoke* + *fog*.

Телескопія в російській та українській мовах обмежена випадками приєднання до відсіченої частини попереднього слова першого / останнього елементу наступних слів: рос. *грузиньяк* = *грузин /ский/* + */ко/* *ньяк*, *аскофен* = *ас /пирин/* + *кофе /и/* *н*, *сексплуатация* = *секс* + *эксплуатация*, укр. *пірамеїн* = *пірам /ідон/* + */кофе/* *їн*, *Оксбридж* = *Оксфорд* + *Кембридж*, *франгійська* = *французька* + *англійська* (*мови*).

Російська та українська мови, будучи мовами синтетичного типу, більш тяжіють до афіксальних форм словотвору.

Синтактико-морфологічний словотвір представлено:

1. порівняльним словоскладанням;
2. лексикалізацією множини іменника;
3. субстантивацією;
4. конверсією;
5. утворенням фразових дієслів.

Порівняльне словоскладання – поєднання основ без зв'язок. Так, для англійської та німецької мов – це один із самих продуктивних способів словотвору: англ. *blackboard*, *strawberry*, *schoolgirl*, нім. *das Seebad*, *der Schlafwagen*, *die Ichsucht*, у той час як в російській та українській мовах воно практично відсутнє: *Сталинград*; *Ленінград*, *Ворошиловград*.

Лексикалізація множини іменника – англ. *colours* – *кольори* (*прапор*), *glasses* (*окуляри*), укр. *кольори* (*прапор*), *краплі* (*ліки*) притаманна всім порівнюваним мовам, однак, вона не продуктивна. Вказаний тип лексикалізації – спосіб словотвору, при якому словоформа (або граматична форма слова) без зміни своєї морфологічної структури набуває особливостей окремої лексеми, яка характеризується функціонально новими семіотичними параметрами, напр., англ. *rains* (*праця*), *drops* (*краплі*), *lines* (*поетичний твір*).

Субстантивація різних частин мови – англ. *local* – *a local* (*місцевий житель*), *regular* – *a regular* (*постійний відвідувач*), *wounded* – *the wounded* (*поранений*), нім. *krank* – *die Kranken*, *reisend* – *der Reisende*, укр. *полонений*, *поранений*, рос. *бледнолицый*, *бедный* – характерна для всіх досліджуваних мов, однак, теж не є активним

процесом. Субстантивації можуть піддаватися прикметники та дієприкметники, напр., **рос.** *рулевой, командированный, скорый, ванная, жаропонижающее, горячее, подъемные*; **укр.** *ротний, хворий, перев'язочна, відпускні, добові*, **англ.** *a red, a white, the invited*, **нім.** *der Alte, der Angestellte, der Rauchende, der Vorgesetzte*. Під час субстантивації в сучасних російській та українській мовах вказані частини мови переходять до розряду іменників через відсікання ядерного слова від словосполучення: **укр.** *кожна людина – кожний, черговий курсант – черговий*, **рос.** *гостиная комната – гостиная, командующий армией – командующий*.

Часткової субстантивації у східнослов'янських мовах піддаються займенники та числівники: **укр.** *а твоя (дружина за кордоном?)*, **рос.** *(слышь,) её (муженёк) разбушевался!* Розглянуте явище є типовим й для германських мов: напр., в **англ.**: *a find*, **нім.** *das Gehen* (іменник < дієслово), *whereabouts* (іменник < прислівник), *a good-for-nothing* (іменник < займенник), **англ.** *to get a two*, **нім.** *der Dritte* (іменник < числівник).

Крім того, субстантивації може піддаватися ціла група слів: **нім.** *das Vorhandensein* < *vorhanden sein* (*бути в наявності*).

Конверсія – безафіксний спосіб утворення слів, під час якого відбувається перехід слова з одного лексико-граматичного розряду до іншого без зміни його формальної структури. Сутністю конверсії є зміна синтаксичної функції слова, яке супроводжується зміною значення.

У сучасних англійській та німецькій мовах, які характеризуються наявністю слабо вираженою системою морфології, конверсія, як спосіб словотвору, досить продуктивна. Вона охоплює усі частини мови:

• **англ.** *winter – to winter, sun – to sun, a look – to look, an ape – to ape* (іменник – дієслово); *to must – a must, to find – a find, to kill – a kill* (дієслово – іменник); *intellectual – an intellectual* (прикметник – іменник); *a maiden – maiden* (іменник – прикметник); *wrong – to wrong* (прикметник – дієслово), *owing – owing* (неособова форма дієслова – прийменник);

• **нім.** *leben – das Leben* (дієслово – іменник); *der Feind – feind* (іменник – прикметник), *krank – der Kranke* (прикметник – іменник); *es – das Es* (займенник – іменник); *morgen – das Morgen* (прислівник – іменник); *ja – das Ja* (частка – іменник) та ін.

Конверсія поширена в німецькому словотворенні прикметників (*schuld, licht, reizend*), прислівників (*weg, tags, teils*) та дієслів (*tagen, achten*).

Утворення **фразових дієслів** є типовим тільки для англійського словотвору, напр., *to ring up, to go on, to lay down, to give up*. До того ж, відповідні утворення в англійській мові піддаються **конверсії**: *a black-out – to blackout, a call up – call-up, a look-in – to look in*.

Синтаксичний словотвір представлений синтаксичним словоскладанням. Активне утворення складних слів шляхом перетворення словосполучень або цілих речень є відмітною особливістю англійської – мови аналітичної будови: *jack-o'-lantern, penny-in-the-slot, snick-a-snee, to and-fro, kiss-me-quick, to-be-or-not-to-be-question, happy-go-lucky* та ін.

В російській та українській, а також й в німецькій мові (де при відсутності даного способу словотвору спостерігається сильний вплив англійської мови, яка пропонує власну модель утворення складних слів, напр., *das Nicht-mehr-Dazugehören, das Zu-den-Kleinsten-gehören*), синтаксичний словотвір зустрічається рідко: напр., **укр.** *брат-і-сестра, негній-дерево, люби-мене*; **рос.** *мать-и-мачеха, Иван-да-Марья, мальчик-нет-проблем*; **нім.** *Sturm-und-Drang-Periode, der Hals-Nasen-Ohren-Arzt, das Hand-in-Hand-Gehen*.

Для сучасних української та російської мов, які володіють найбільш розвиненими та багатими системами службових морфем, **морфологічний тип** словотвору є основним. В англійській та німецькій мові, де помітно знижується питома вага синтетичного способу вираження значення, афіксація як підтип вказаного словотвору грає менш помітну роль. Так, аналітизм, властивій системі англійської мови, спричиняє перевагу конверсії та аналітичних способів словотвору, меншою продуктивністю відрізняються афіксація й словоскладання. У німецькому словотворі навпаки: особливе значення має словоскладання, роль конверсії ж тільки починає зростати.

ТИПОЛОГІЯ ЛЕКСИЧНИХ СИСТЕМ

Найбільш вивченим та традиційним розділом порівняльної типології є типологія лексичних систем, що зумовлено, в першу чергу, універсальністю виділення лексичних одиниць. При цьому самі слова у всіх мовах характеризуються певним планом вираження (звукова форма), планом змісту (значення) та дистрибуцією.

Слово – це основна, цільнооформлена та існуюча самостійно одиниця мови – привертала увагу мовознавців з давніх часів. Тим не